

فهرست مطالب

فصل اول

معرفی برج رسکت..... ۱

۱-۱- نگاهی به تاریخ مازندران..... 1

۲-۱- جغرافیای استان مازندران..... 2

۳-۱- روستای رسکت پایین و بالا..... 3

۴-۱- برج رسکت..... 4

۴-۱-۱- بررسی سازه‌ی برج رسکت..... 9

۴-۱-۲- مرمت‌های انجام شده بر روی برج رسکت..... ۱۲

فصل دوم

تزئینات برج رسکت..... ۱۷

۱-۲- تزئینات برج رسکت..... ۱۷

۲-۲- آجرکاری و تزئینات آجری..... 19

۳-۲- تزئینات گچ‌بری..... 26

۲-۳-۱- نوار کتیبه‌ی گچ‌بری دور بنا (ب)..... ۲۸

۲-۳-۲- کتیبه‌ی گچ‌بری بالای سردر ورودی..... ۲۹

۲-۳-۴- گچ‌بری‌های بالای کتیبه تا قسمت برجسته اول (ج ۲، ج ۳ و ج ۴)..... ۳۱

۲-۴-۴- نقوش گچی بین کنگره‌های آجری اول (۲د و ۳د)..... ۳۴

۲-۴-۵- گچ‌بری‌های قسمت برجسته فوقانی (۲و)..... ۳۶

فصل سوم

بررسی نقوش گچی برج رسکت

و مطابقت آن با دیگر تزئینات گچی معماری اسلامی..... ۳۸

۳-۱- مقایسه‌ی نقوش گچی برج رسکت با نقوش مشابه در سایر بناهای اسلامی..... ۳۸

۳-۱-۱- کتیبه‌ی دور بنا (۲د)..... ۳۹

۳-۱-۲- قرنیز گچی با نقوش اسلیمی و بدون تقعر و تحدب (ج۳)..... 40

۳-۱-۳- قرنیز گچی با نقوش مقعر و جلو آمده (ج۴)..... ۴۱

۳-۱-۴- نقوش گچی مسطح بین کنگره‌های ردیف (۲د)..... ۴۴

۳-۱-۵- نقوش کچی مقعر جلو آمده‌ی بین کنگره‌های ردیف (۳د)..... ۴۶

۳-۱-۶- نقوش گچی بین کنگره‌های ردیف (۲و)..... ۵۱

۳-۲- تعیین تقدم و تأخر اجرای تزئینات با توجه به نقوش..... ۵۱

فصل چهارم

بررسی فن‌شناسی تزئینات بنا..... ۵۳

۴-۱- شناسایی رنگ‌های مورد استفاده در تزئین گچ‌بری‌های بنا..... ۵۳

۴-۱-۱- رنگ آبی..... ۵۳

۴-۱-۲- رنگ قرمز..... ۵۴

۲-۴ فن شناسی گچ‌بری‌های بنای برج رسکت.....	۵۶
۲-۴-۱ نمونه از قسمت شرقی برج، نوار تزئینی ج ۴، نمونه گچ a1.....	۵۶
۲-۴-۲ نمونه از شرق بنا، نوار تزئینی ج ۳، نمونه گچ a2.....	۵۷
۲-۴-۳ نمونه از قسمت شمال شرق بنا، کتیبه دور بنا (ب ۲)، نمونه گچ b.....	۵۹
۲-۴-۴ نمونه از قسمت شمال شرقی بنا، نقوش تزئینی د ۲، نمونه گچ c1.....	۶۰
۲-۴-۵ نمونه از قسمت شمال شرقی بنا، نقوش تزئینی د ۳، نمونه گچ c2.....	62
۲-۴-۶ آزمایش‌های سوختن تر روی نمونه گچ‌های a1، a2، b، c1 و c2.....	63
۳-۴ تزئینات آجری بنای برج رسکت.....	۶۴
۳-۴-۱ رنگ قرمز به کاررفته روی آجرها.....	۶۴
۴-۴ نحوه اجرای تزئینات.....	۶۵
۵-۴- ترتیب اجرای تزئینات.....	66

فصل پنجم

آسیب شناسی.....	۶۸
۵-۱ آسیب‌های آجر.....	۶۸
۵-۲ آسیب‌های گچ.....	۶۹
۵-۲-۱ ترک، شکستگی و جدایش.....	۶۹
۵-۲-۲ آسیب‌های ناشی از حشرات.....	۶۹
۵-۲-۳ شسته شدن توسط باران.....	۷۰
۵-۳ آسیب‌های مشترک بین تزئینات گچی و آجری.....	72

۷۲ ۱-۳-۵ گلسنگ

۷۳ ۲-۳-۵ آسیب‌های وارده به دست بشر

۷۵ ۴-۵- پراکندگی آسیب‌ها

فصل ششم

۷۸ راهکار حفاظتی

79..... ۱-۶ تمیزکاری

۷۹ ۱-۱-۶ تمیزکاری گلسنگ

۸۰ ۲-۱-۶ تمیزکاری مرمت‌های قبلی

81..... ۴-۱-۶ تمیزکاری لانه زنبور

۸۱ ۵-۱-۶ تمیزکاری گرد و غبار

۸۱ ۲-۶ تثبیت

81..... ۳-۶ فرهنگ سازی

۸۲ ۴-۶ رفتار در برابر دیگر آسیب‌ها

82..... ۱-۴-۶ آسیب‌های آجر

۸۲ ۲-۴-۶ سوراخ‌های ایجاد شده توسط زنبور

۸۲ ۵-۶ خلاصه‌ی راهکار حفاظت از تزئینات برج رسکت

۸۴..... پیوست ۱: نحوه‌ی تشخیص یون‌ها در شناسایی رنگ‌دانه‌ها

۸۶..... پیوست ۲: مختصری راجع به فنون دستگاہی مورد استفاده

۸۸..... فهرست منابع

فهرست شکل‌ها

- 1 شکل 1-1- چشم‌انداز رو به شرق برج رسکت
- 3 شکل 1-2 - نقشه استان مازندران
- 4 شکل 1-3- موقعیت روستاهای رسکت در شهرستان ساری
- 4 شکل 1-4- نقشه روستای رسکت و موقعیت برج در آن
- 4 شکل 1-5- موقعیت برج نسبت به بالا رسکت
- 4 شکل 1-6- موقعیت برج نسبت به پایین رسکت
- 6 شکل 1-7- تصویری از برج رسکت در دهه‌ی سی
- 7 شکل 1-8- تزئینات برج لاجیم در ۱۳۶۵
- 7 شکل 1-9- تزئینات برج لاجیم در ۱۳۸۸
- 7 شکل 1-۱۰- برج لاجیم در ۱۳۸۸
- 7 شکل 1-11- مقایسه‌ی گنبد داخلی (آهیانه) برج‌های لاجیم و رسکت
- 8 شکل 1-12- نمایی از برج رادکان در شهر کردکوی
- 8 شکل 1-13- تزئینات برج رادکان در شهر کردکوی
- 8 شکل 1-14- موقعیت بناهای رسکت، لاجیم و رادکان در استان مازندران و گلستان
- 9 شکل 1-15- طرح پی‌سازی برج و تصویری از گمانه‌زنی کنار برج رسکت

- شکل 1-16- طرح ایزومتریک و تصویری از بدنه‌ی برج رسکت 10
- شکل 1-17- نمای برج رسکت و خط شکاف بدنه‌ی برج رسکت 11
- شکل 1-18- تاق رومی بالای سردر برج 11
- شکل 1-19- دوخت و دوز بدنه از داخل، ۱۳۵۹ 12
- شکل ۱-۲۰- اجرای داربست فلزی بیرون بنا، ۱۳۶۲ 13
- شکل ۱-۲۱- ایجاد گنبد به جای شیروانی فلزی، ۱۳۶۳ 13
- شکل ۱-۲۲- اجرای آجرفرش داخل بنا، ۱۳۶۷ 14
- شکل ۱-۲۳- تعویض چوب‌های زیر قوس، ۱۳۶۷ 14
- شکل ۱-۲۴- پوشش محافظ اجرا شده در ۱۳۸۵ 14
- شکل ۱-۲۵- جزئیاتی از مرمت کتیبه‌ی بالای سردر، ۱۳۸۶ 15
- شکل 1-26- طرح کلی از مرمت‌های انجام شده بر روی بدنه‌ی برج رسکت تا سال 1385 16
- شکل 1-2- نمایی کلی از برج رسکت و تزیینات آن 17
- شکل 2-2- از بین رفتن گچ‌بریها و مشخص شدن تزیینات آجری زیر آن 17
- شکل 2-3- وجود آجرکاری همسان با بدنه در زیر کتیبه سردر 18
- شکل 2-4- کشیده شدن اثر رنگ اخراپی بر روی گچ‌بری ها 18
- شکل 2-5- رنگ اخراپی روی آجرهایی که در زیر گچ‌بری ها قرار دارند 18
- شکل ۲-۶- مقایسه‌ی آجرچینی اصلی و مرمتی بدنه‌ی برج 19
- شکل 2-7- نوع آجرکاری و بند کشی بدنه‌ی برج 20
- شکل 2-8- نوارهای تزیینی دور تا دور بنا که شامل ردیف‌های مختلفی از تزیینات است 20

- شکل 2-9- اولین قرنیز که بالای آجرکاری بدنه کار شده است 21
- شکل 2-10- چگونگی اجرا و ترتیب قرار گیری رنگ و گچ روی آجرهای قرنیز دوم 21
- شکل 2-11- جزییات لایه ی گچ روی آجرهای تراش 22
- شکل 2-12- جزییات تزئینات بین برجستگی های قسمت اول 23
- شکل 2-13- قرنیز آجر تراش و شش ضلعی غیر منتظم که بر لبه ی آجر اجرا شده است 24
- شکل 2-14- قسمت برجسته ی دوم و تزئینات آجری بین آن ها 24
- شکل 2-15- باقی مانده ی آخرین قرنیز اجرا شده در بنا، قسمت های برجسته ی اول و دوم و 25
- قرنیز بین آن ها
- شکل 2-16- عقب نشینی ردیف های آجری رگ چین تا پای قوس گنبد 25
- شکل ۲-۱۷- طرح تزئینات برج به همراه کد گزاری 27
- شکل 2-18- نوار کتیبه ی گچ بری دور بنا در قسمت هایی که تقریباً سالمتر مانده است 28
- شکل 2-19- دایره های بکار رفته در ابتدای سوره ی توحید در سمت شمالی بنا (راست) و 29
- نقش گل شش پر در میان سوره ی توحید که رو به سمت شرق است (چپ)
- شکل 2-20- وضعیت کتیبه ی سردر در گذشته و قبل از مرمت ۱۳۸۶ (میزان تخریب و 30
- آسیب) قسمت های مشخص شده محل کتیبه ی پهلوی می باشد
- شکل 2-21- وضعیت گچ بری های کتیبه ی سردر و باقیمانده اثر رنگ روی آن ها 30
- شکل 2-22- نوار گچ بری صاف، یک نوار بصورت نقش اصلی و دو نوار به شکل طره در 31
- دو طرف آن
- شکل 2-۲۳- گچ بری هایی که بصورت برجسته و با حالتی انحنائی اجرا شده است 32

- 32 شکل 2-24- گچ‌بری‌هایی که در زیر قسمت نقوش گچ‌بری منحنی وجود دارد
- 33 شکل 2-25- محل تغییر حالت گچ‌بری‌ها از نوار صاف به نقوش منحنی
- 34 شکل 2-26- اجرای نقوش بر روی نوار ناودانی
- 35 شکل 2-27- گچ‌بری‌های صاف بکار رفته در بین آجرهای برجسته‌ی قسمت اول
- 35 شکل 2-28- نمونه‌هایی از گچ‌بری‌های منحنی بکار رفته در بین آجرهای برجسته‌ی قسمت اول
- 36 شکل ۲-۲۹- نمونه‌ای نا تمام از تزئینات
- 37 شکل 2-۳۰- نمونه‌ای از گچ‌بری‌های بکار رفته در بین آجرهای برجسته‌ی قسمت دوم
- 38 شکل ۳-۱- سبزه‌پوشان، نیشابور، تکرار در فرم کلی و تفاوت در جزئیات
- 39 شکل ۳-۲- طرح تزئینات برج به همراه کد گزاری
- 39 شکل ۳-۳- متن بسم الله قبل از سوره‌ی توحید در قسمت شمال بنا
- 39 شکل ۳-۴- متن بسم الله قبل از کل نفس ... در قسمت شرق بنا
- 40 شکل ۳-۵- کتیبه‌ی گچی مسجد جامع نایین حدود 349 هجری
- 40 شکل ۳-۶- کتیبه‌ی گچی قرن پنجم
- 40 شکل ۳-۷- قرنیز گچی با نقوش اسلیمی و بدون قعر و تحدب
- 40 شکل ۳-۸- نقش گچ‌بری مسجد جامع شیراز حدود ۲۶۲
- 40 شکل ۳-۹- تپه مدرسه، نیشابور، حرکت پیچان بند اسلیمی
- 41 شکل ۳-۱۰- قرنیز گچی با نقوش مقعر و جلوآمده (ج ۴)
- 41 شکل ۳-۱۱- مسجد جامع نایین 349

- شکل ۳-۱۲- سبزپوشان، نیشابور، 41
- شکل ۳-۱۳- گچ‌بری‌هایی از تپه تاکستان، نیشابور، طرح اندازی لانه زنبوری 42
- شکل ۳-۱۴- مسجد جامع زواره، نقوش لانه زنبوری در تزئینات شبستان گنبددار، 42
- شکل ۳-۱۵- مسجد جامع اردستان 43
- شکل ۳-۱۶- مسجد جامع اردستان 43
- شکل ۳-۱۷- مقره‌ی بایزید، بسطام 43
- شکل ۳-۱۸- مسجد حیدریه، قزوین 44
- شکل ۳-۱۹- مسجد شاه ابوالقاسم، یزد، سده‌ی پنجم یا ششم 44
- شکل ۳-۲۰- نقوش گچی مسطح بین کنگره‌های ردیف د (۲د) 44
- شکل ۳-۲۱- نقش گچی از چال ترخان در موزه‌ی ملی ایران 45
- شکل ۳-۲۲- قطعه‌ای از گچ‌بری‌های تپه مدرسه نیشابور 45
- شکل ۳-۲۳- نقوش گچی مسطح بین کنگره‌های ردیف د (۲د) 45
- شکل ۳-۲۴- طرح‌های به کار رفته در قرآنی مربوط به ۳۹۱ هجری 46
- شکل ۳-۲۵- مسجد شاه ابوالقاسم، یزد، سده‌ی پنجم یا ششم 46
- شکل ۳-۲۶- وحدت فرم کلی و تنوع در جزئیات نقوش د۳ 47
- شکل ۳-۲۷- مسجد جامع نایین، نقش نخل پنج لبی که با تفاوت در جزئیات اجرا شده است 47
- شکل ۳-۲۸- مسجد جامع نایین 47
- شکل ۳-۲۹- بیشاپور، تزئین گچی 48
- شکل ۳-۳۰- نخل پنج لبی موجود در کتیبه‌ی دور بنا 48

- 49 شکل ۳-۳۱-ری، مدرسه‌ی سلجوقی
- 49 شکل ۳-۳۲-سامره، تزئینات گچی
- 49 شکل ۳-۳۳-تپه تاکستان، نیشابور
- 50 شکل ۳-۳۴-سبزپوشان، نیشابور
- 50 شکل ۳-۳۵-مسجد جامع زواره، تزئینات متعلق به ۵۳۰ هجری
- 50 شکل ۳-۳۶-مسجد جامع اردستان
- 50 شکل ۳-۳۷-محراب الجایتو، مسجد جامع اصفهان
- 51 شکل ۳-۳۸-نقوش گچی بین کنگره‌های ردیف (و۲)
- 51 شکل ۳-۳۹-گچ‌بری متعلق به تپه حصار، دوره‌ی ساسانی، در موزه‌ی ملی ایران
- 54 شکل ۴-۱-طیف EDS رنگ آبی کتیبه
- 54 شکل ۴-۲-طیف EDS رنگ آبی گچ‌بری
- 55 شکل ۴-۳-طیف EDS رنگ قرمز تیره
- 55 شکل ۴-۴-طیف EDS رنگ قرمز روشن
- 56 شکل ۴-۴-طیف پراش پرتو ایکس گچ a1
- 57 شکل ۴-۶-ساختار سوزنی بلورهای ژپس در نمونه‌ی a1 (۲۰۰۰x)
- 58 شکل ۴-۷-طیف پراش پرتو ایکس گچ a2
- 58 شکل ۴-۸-ساختار سوزنی و درهم‌فرورفته‌ی بلورهای ژپس در نمونه‌ی a2 (۲۰۰۰x)
- 59 شکل ۴-۹-طیف پراش پرتو ایکس گچ b
- 60 شکل ۴-۱۰-ساختار سوزنی بلورهای ژپس در نمونه‌ی b (۱۰۰۰x)